

УДК 359.3

В. О. Назаренко

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ ОХОРОНИ МОРСЬКОЇ ДІЛЯНКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ТА СУВЕРЕННИХ ПРАВ УКРАЇНИ В ЇЇ ВИКЛЮЧНІЙ (МОРСЬКІЙ) ЕКОНОМІЧНІЙ ЗОНІ

Окреслено принципові кроки Державної прикордонної служби України, що спрямовані на вдосконалювання охорони державного кордону на морі, та стратегічні напрями подальшого розвитку її Морської охорони.

Постановка проблеми. Забезпечення недоторканності державного кордону та охорона суверенних прав країни в її виключній (морській) економічній зоні є найважливішою функцією кожної суверенної держави [1]. Україна є морською державою. Протяжність її морського кордону становить майже 20 % (1 355 км) від загальної протяжності державного кордону (6 992,982 км), причому 15 % державного кордону проходить у межах Чорного моря (1 056 км) і 4,3 % – в акваторії Азовського моря та Керченської протоки (298 км). Площа виключної (морської) економічної зони України [далі – В(М)ЕЗ] становить 72,658 тис. км².

У системі Державної прикордонної служби України (ДПСУ) охорону державного кордону на морі, річках, озерах та інших водоймах покладено на Морську охорону [2]. Аналіз нормативно-правової бази у сфері забезпечення прикордонної безпеки засвідчив, що Морська охорона, крім того, виконує завдання з контролю за плаванням і перебуванням українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України, заходженням іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебуванням у них; з охорони суверенних прав України в її В(М)ЕЗ та контролю за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій. Зазначені завдання реалізуються у взаємодії з органами охорони державного кордону ДПСУ та іншими правоохоронними органами, органами виконавчої влади, які здійснюють свою діяльність на морі.

Вивчення цієї проблематики показало, що структура, технічне оснащення, принципи застосування сил Морської охорони потребують удосконалювання та наближення її до рівня сучасних загальносвітових стандартів.

Крім того, у рамках створення сучасної прикордонної служби європейського типу, яка гарантовано забезпечуватиме захист національних інтересів на державному кордоні, перед ДПСУ

чітко постають завдання створення сучасної інтегрованої системи охорони державного кордону та суверенних прав України в її В(М)ЕЗ та реформування Морської охорони із значним розширенням її повноважень [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для успішного виконання цього завдання досліджено досвід прикордонних відомств і берегових охорон США та європейських країн, насамперед берегової охорони США (US Coast Guard, USCG), берегової охорони Туреччини (Sahil Güvenlik), берегової охорони Фінляндії, прикордонної варти Польщі, прикордонної поліції Румунії та Болгарії.

Аналіз засвідчив, що для ефективного виконання завдань забезпечення національної безпеки береговій охороні (прикордонним відомствам) цих країн делеговано значно ширші повноваження, ніж контроль за державним кордоном.

Наприклад, на берегову охорону США покладено функції, які у деяких країнах стосуються компетенції різних відомств і служб: прикордонної, морської поліції, рятувальної, навігаційного і криголамного забезпечення, розвідки погоди та захисту навколишнього середовища. За проведеним оцінюванням її складу технічна оснащеність, існуюча організація охорони й оборони узбережжя та виключної економічної зони країни, стан систем пошуку та порятунку суден, а також можливості по боротьбі з морською контрабандою і тероризмом дають змогу успішно виконувати весь комплекс поставлених перед цією службою завдань.

Аналогічні повноваження мають і берегові охорони Туреччини та Фінляндії, прикордонна варта Польщі, прикордонна поліція Румунії та Болгарії. Вони спрямовані на виконання завдань забезпечення безпеки портів, водних шляхів та узбереж, реалізацію функцій національної оборони, пошуку і порятунку на морі, організацію судноплавства, охорону навколишнього середовища та контроль над рибним промислом та яхтовим туризмом, участь в операціях (діях), які проводяться з метою забезпечення безпеки держави [5].

Ефективна реалізація цих завдань забезпечена належними адміністративними і судовими функціями, а також відповідними організаційними структурами.

З метою розширення можливостей і підвищення ефективності дій їх сил та засобів підрозділи берегової охорони забезпечуються сучасними сторожовими кораблями та катерами різних класів і типів, патрульними літаками, пошуково-рятувальними, розвідувальними і патрульними гелікоптерами. Найближчим часом вивчається питання щодо прийняття на озброєння безпілотних літальних апаратів різного призначення.

Метою статті є розроблення практичних заходів, спрямованих на створення нової моделі охорони морської ділянки державного кордону та суверенних прав України у її В(М)ЕЗ, окреслення концептуальних напрямків реформування Морської охорони.

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасних загроз національній безпеці України свідчить, що протягом останнього десятиріччя загрози на державному кордоні набули виключно невійськового характеру [4].

Проведені теоретичні і практичні дослідження проблем охорони морських і річкових ділянок кордону чітко окреслили наявність високих ризиків щодо незаконного ввезення у країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин, інших засобів терору; наркотичних засобів; поширення зброї масового ураження; використання морських портів для незаконного переміщення через державний кордон товарів і вантажів; незаконної міграції; браконьєрської діяльності; погіршення екологічного стану водних басейнів.

Завдання щодо їх мінімізації у межах територіального моря, В(М)ЕЗ України, акваторії прикордонних річок ефективно реалізують загони, дивізіони та групи катерів Морської охорони у взаємодії з відділами прикордонної служби прикордонних загонів ДПСУ.

Як засвідчив моніторинг результативності оперативно-службової діяльності, запровадження з 2006 р. принципово нових підрозділів охорони державного кордону – відділів прикордонної служби – значно поліпшило стан протидії протиправній діяльності та дало змогу мінімізувати зазначені вище загрози.

Однак повністю забезпечити законність у питаннях стосовно використання природних ресурсів та боротьби з браконьєрством не вдалося. Дослідження виявило збереження стійкої тенденції до зростання протиправної діяльності, зокрема й у сфері безпеки.

Під час проведення дослідження цієї проблематики автором виявлено певні прогалини у питаннях щодо: забезпечення ефективного управління діями сухопутних підрозділів, кораблів і катерів Морської охорони під час дій на морі і прикордонних річках; відсутності суцільної зони візуального і технічного спостереження; недосконалості (багатоступеневості) системи взаємного інформування між сухопутними підрозділами, кораблями і катерами Морської охорони. Ці прогалини активно використовуються організаторами протиправної діяльності.

Під час моделювання охорони морської та річкової ділянки державного кордону встановлено, що обов'язковими умовами створення сучасної моделі охорони на морі та суверенних прав України в її В(М)ЕЗ, забезпечення належного ступеня її ефективності мають бути такі.

По-перше, створення Єдиної інтегрованої системи управління Морською охороною шляхом поєднання управлінських ресурсів органів охорони державного кордону, які охороняють морську ділянку, загонів Морської охорони та авіаційних підрозділів. Одним із практичних кроків до її створення має стати введення у практику управління морським (річковим) кордоном сучасних елементів – центрів управління службою (рис. 1).

Це забезпечить остаточний відхід від старої

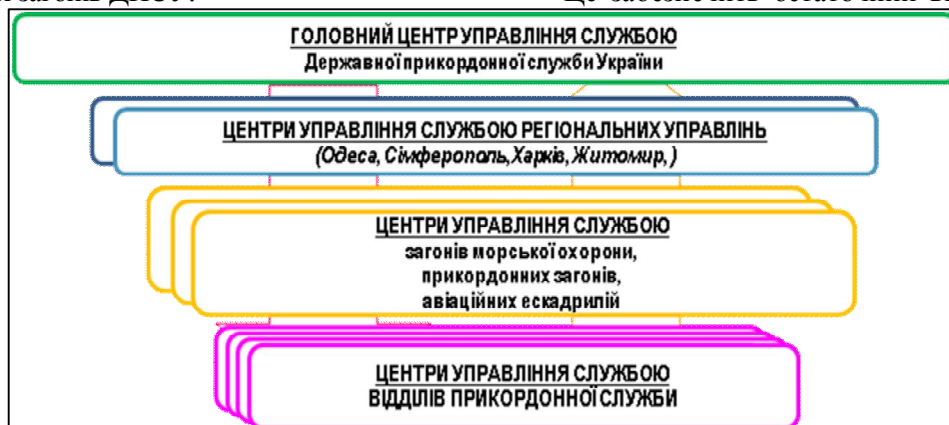

Рис. 1. Вертикаль центрів управління службою у системі Морської охорони ДПСУ

методології оперативно-чергової служби як “фіксаторів подій”, а можливості і технічне оснащення цих підрозділів дозволять у цілодобовому режимі здійснювати безперервне збирання й оброблення інформації про надводну обстановку; підозрілі судна; небезпечні для плавання райони та зони рибного промислу; розміщення причалів та базування на них українських рибпромислових суден і маломірних плавзасобів; метеобстановку, штормову готовність та події на морі.

Дані, підготовлені цими підрозділами, дадуть можливість приймати обґрунтовані та своєчасні рішення стосовно охорони територіального моря та В(М)ЕЗ. Одночасно через ці центри здійснюватиметься обмін інформацією із заінтересованими міністерствами і відомствами України та у рамках Форуму Чорноморського співробітництва.

По-друге, обов’язковою умовою є забезпечення функціонування цілісної інтегрованої системи висвітлення надводної обстановки (рис. 2).

Гідрометеоцентру.

По-третє, – обов’язкове інтегрування новітніх інформаційних технологій в основу сучасної моделі охорони морської ділянки кордону та суверенних прав України у її В(М)ЕЗ.

Упровадження в оперативно-службову діяльність відомчої підсистеми інформаційно-телекомунікаційної системи Морської охорони “Надводна обстановка” дасть змогу відстежувати рух суден у територіальному морі та вихід за його межі; виявляти порушення порядку пересування суден і зміну маршрутів їх руху; контролювати несення служби кораблями та катерами; своєчасно приймати адекватні управлінські рішення (див. рис. 3).

Ця система інтегруватиметься в Єдину національну автоматизовану систему висвітлення надводної та підводної обстановки вздовж морського узбережжя, створення якої передбачено відповідним указом Президента України [6].

Основним її призначенням мають бути узагальнення й оброблення інформації про надводну обстановку, отриману від усіх джерел,

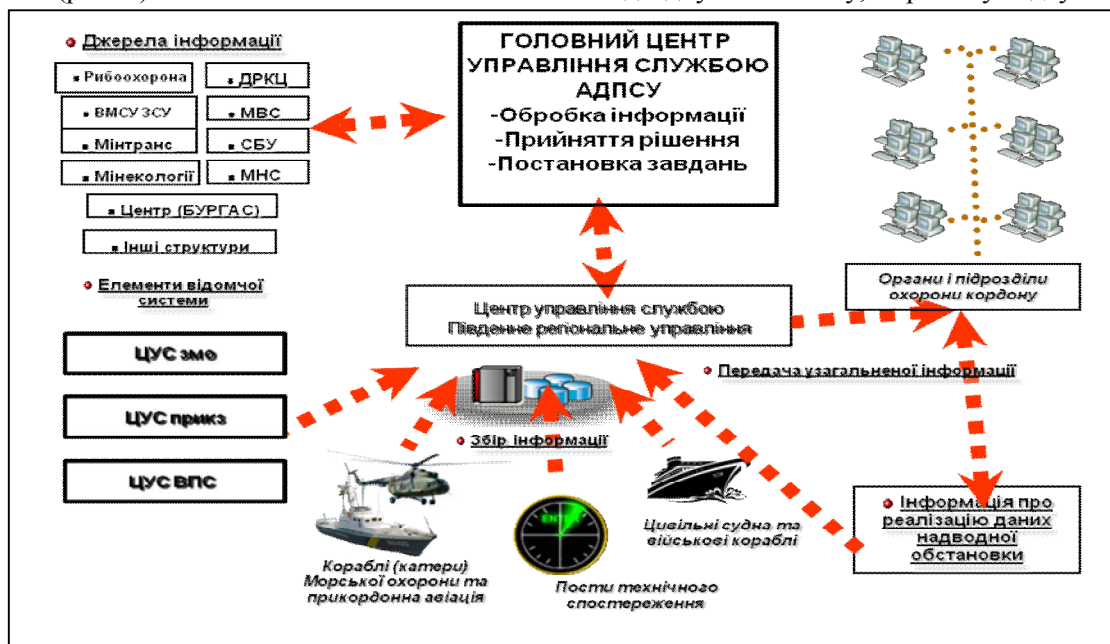

Рис. 2. Інтегрована система висвітлення надводної обстановки

Ця система інтегруватиме дані про надводну обстановку від усіх доступних джерел: постів технічного спостереження, які розгорнуті вздовж узбережжя; кораблів та катерів Морської охорони, які обладнані пристроями GPS-навігації та станціями космічного зв’язку; центрів управління службою загонів Морської охорони й органів охорони державного кордону; регіональних управлінь; Військово-Морських сил та інших взаємодійних відомств; центрів держпідприємства “Дельта-Лоцман” Мінтрансзв’язку; Державного комітету рибного господарства України; постів

тиражування її для органів управління всіх рівнів з використанням цифрових електронних карт.

По-четверте, обов’язковою умовою має стати нарощування технічного складника, а саме: технічне переоснащення застарілого парку радіолокаційних засобів постів технічного спостереження, встановлення систем автоматичної ідентифікації суден, оновлення корабельного та катерного складу.

По-п’яте, потребують значного розширення повноваження загонів Морської охорони у сфері охорони довкілля, рятування на водах у

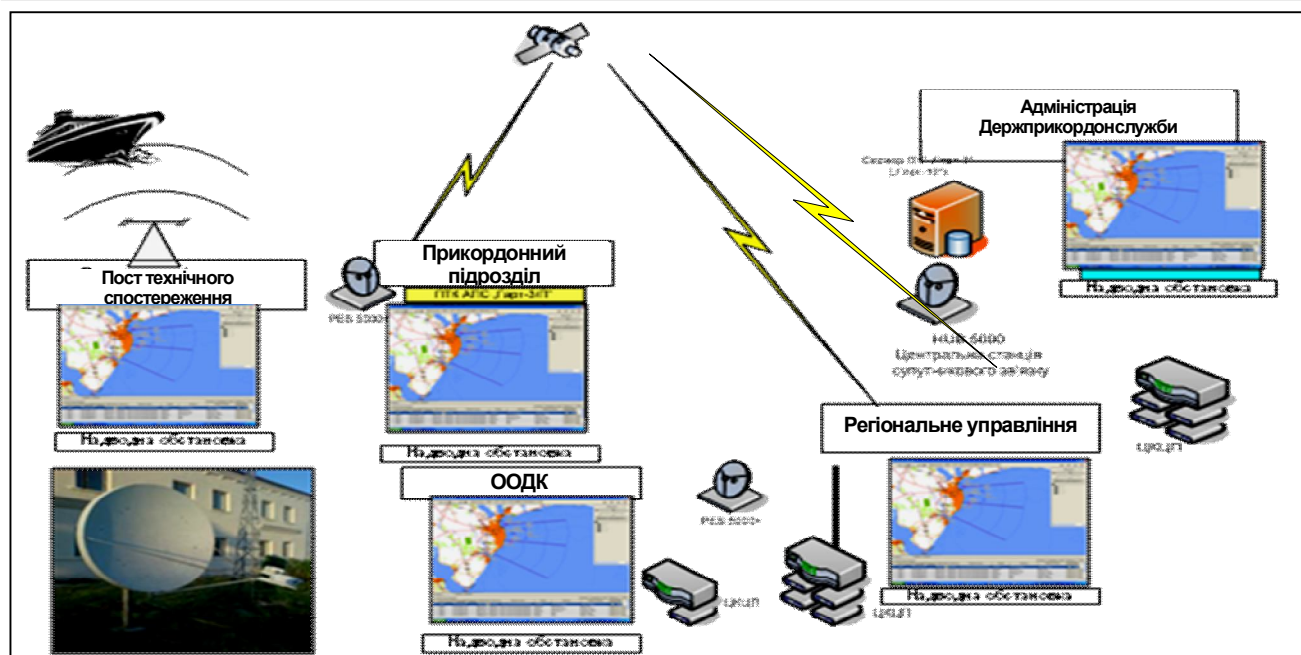

Рис. 3. Підсистема інформаційно-телекомунікаційної системи Морської охорони "Надводна обстановка"

територіальному морі та у В(М)ЕЗ.

Дослідження показало, що створені у рамках державної системи рятування та ліквідації небезпечних забруднень на воді спеціалізовані аварійно-рятувальні служби у кожному загоні Морської охорони довели свою дієздатність та спроможність ефективно виконувати завдання під час рятувальних операцій та навчань [7].

Крім зазначеного вище, автор вважає, що з метою забезпечення ефективного функціонування інтегрованої моделі охорони кордону та виключної (морської) економічної зони в її основу необхідно покласти: розширення оперативного складника; діяльність на всю глибину контролювання прикордонних районів; застосування нових форм і способів дій, запровадження практики патрульної служби, зокрема спільно з прикордонними відомствами суміжних країн, підвищення мобільності сухопутних підрозділів; створення інституту дільничних інспекторів; систему роботи з іноземцями; запровадження передових технологій, сучасних інформаційно-телекомунікаційних комплексів та систем, створення на їх базі електронних банків даних і забезпечення доступу до них персоналу; системний аналіз та профілювання ризиків; створення ефективної системи логістики.

Висновки

Запровадження сучасних підходів та інновацій має привести до істотних організаційних перетворень, які торкнуться й усіх інших сфер діяльності Морської охорони, а саме:

повноважень, структури, комплектування і підготовки персоналу, форм і способів службової діяльності. Ці питання повинні врегулювати Концепція Морської охорони ДПСУ. Такий нормативний акт має бути спрямований на створення сучасної структури – Морської охорони, яка гарантовано забезпечуватиме захист національних інтересів України на морській і річковій ділянках кордону та у її виключній (морській) економічній зоні і враховуватиме всі аспекти її діяльності.

З цією метою проект Концепції має врегулювати конкретні питання.

1. Удосконалення та приведення у відповідність до сучасних практик нормативно-правової бази оперативно-службової діяльності Морської охорони, розширення її повноважень у таких сферах:

– розгляд справ про відповідальність за незаконну промислову діяльність, незаконну експлуатацію природних ресурсів та забруднення морського середовища у виключній (морській) економічній зоні України;

– притягнення до адміністративної відповідальності за плавання і перебування невійськових суден у заборонених для цього районах територіального моря та внутрішніх вод України; провадження без дозволу компетентних органів промислової, дослідної та пошукової діяльності іноземних невійськових суден у територіальному морі та внутрішніх водах України; повторне порушення прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон; проникнення

або намагання проникнути на транспортні засоби закордонного прямування з метою незаконного виїзду з території України.

2. Запровадження інтегрованої системи охорони державного кордону на морській та річковій ділянках, захисту суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

3. Створення інтегрованої системи управління Морською охороною.

4. Розроблення нової організаційно-штатної структури Морської охорони відповідно до визначених завдань та повноважень.

5. Створення оперативного-розшукових підрозділів у структурі Морської охорони.

6. Формування ефективної системи логістики.

7. Визначення основних шляхів технічного переоснащення корабельно-катерного складу, берегових підрозділів та джерел фінансування заходів з реформування Морської охорони.

З огляду на важливість окреслених питань зазначений матеріал може бути використаний під час розроблення концептуальних напрямів розвитку Морської охорони ДПСУ.

Список використаних джерел

1. Про державний кордон України : закон України від 04.11.1991 р. № 1777 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.

2. Про Державну прикордонну службу України : закон України від 03.04.2003 р. № 661 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27. – Ст. 208.

3. Концепція розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року (схвалена Указом Президента України від 19.06.2006 р. № 546/2006). – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 р. № 964. – Ст.7 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

5. Про адміністративні та судові функції командування Берегової охорони Туреччини : закон Туреччини від 09.07.1982 р. № 2692.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16.05.2008 р. “Про заходи щодо забезпечення розвитку України як морської держави” : указ Президента України від 20.05.2008 р. № 463. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Про основні засади створення в Україні підсистеми рятування і ліквідації небезпечних забруднень на воді Єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру : постанова Кабінету Міністрів України від 05.10.1998 р. № 1599. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2010 р.